

tartoznak Közép-Kelet- és Délkelet-Európa országai, valamint néhány nyugat-európai ország, mint pl. Ausztria. A csoportba tartozó államok kisebbségpolitikájában fontos szerepet játszanak a kétoldalú szerződések, melyekkel igyekeznek nemcsak a jó diplomáciai, politikai, gazdasági kapcsolatot fenntartani, hanem az anyaország határain kívül rekedt nemzettársak társadalmi-jogi helyzetét is javítani.

Ezek a megoldások nem végleges modellek, mindegyik más-más politikai, társadalmi, történelmi, gazdasági, kulturális körülmények között látott napvilágot, és emiatt nehéz lenne ezeket a rendelkezéseket minden korrekció nélkül átültetni más társadalmi-gazdasági háttérrel rendelkező országok törvényhozási rendszerébe. Ezek csupán jogi konstrukciók, melyek stabilitása sok más tényezőtől is függ. Ezek közül a két legfontosabb: a jogállamiság és az etnikai tolerancia. E két feltétel megléte nélkül nincs lehetőség a nemzeti kisebbségek jogainak érvényre juttatására, attól függetlenül, hogy az adott ország mennyire bőkezű a kisebbségi jogok meghozatalánál és azok elfogadásánál.

Zsivity Tímea

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

Magyar hadifoglyok a karagandai területen

Dulatbekov, Nurlan O.: Vengerszkije vojenno-plennije v Karagandinszkoj oblasztyi, Karaganda: RIO „Bolasak – Baszpa” 2013. 248 old.

A második világháború a XX. század egyik legnagyobb tragédiája. Milliók életét vette el és ítélte szenvedésre. A háborús évek lezárása után viszont még számtalan ember sínylődött munkatáborokban. Ezeket a munkatáborokat és az ott élők életét mutatja be Nurlan Dulatbekov 2013-ban megjelent kötete.

Dulatbekov a Karagandai Bolasak Egyetem rektora, több tudományos műhely vezetője, a Kazahsztáni Tudományos Akadémia rendes tagja, valamint többszöri állami kitüntetésben részesült jogtudós. A *Magyar hadifoglyok a Karagandai területen* című munkáját 2013-ban adta ki az egyetemen működő kutatóműhely. A kazah, orosz és angol nyelven írt könyvet 2013. árpilis 30-án a budapesti Terror Háza Múzeumban rendezett *Karlag – emlékezés a jövő nevében* című könyvbemutatón ismerhette meg a magyar közönség. Dulatbekov említett munkája mellett tizennégy másik a Karlag (Karagandai lágerrendszer) tematikájának szentelt könyvet is bemutatottak a rendezvényen.

Dulatbekov kutatása komoly forrásbázissal rendelkezik. A könyv megírásához felhasznált anyagot öt csoportba tömöríti, ezeken belül néhol alcsoportokat is megjelöl. A levéltári források közül a legfontosabbak az Orosz Föderáció Állami Levéltára, az Orosz Állami Katonai Levéltár, a Karagandai Területi Állami Levéltár, valamint a Zsezkazgani Városi Állami Levéltár. A levéltári források mellett a szerző dokumentum kiadványokat, kutatási adatokat, tudományos kiadványokat, disszertációkat valamint különböző segédkiadványokat is felhasznált munkájában (239-245 o.).

A könyv egy tágabb projekt – „*Hadifoglyok története Közép-Kazahsztánban*” – része, amely a Belügyi Népbiztosság (NKVD) lágrendszerének berendezkedését és működését hivatott feltárni.

A kötet rávilágít Magyarország háborús veszteségeire, valamint feltünteti a Szovjetunióban fogvatartott magyar hadifoglyok létszámát (513 766), akik egyébként a harmadik helyet foglalják el a fogvatartott nemzetiségek létszáma tekintetében (63 o.).

A szerző nagy hangsúlyt fektet a lágrendszer kialakulásának bemutatására, illetve annak törvényi hátterére, amelynek során számos rendeletet idéz. Az első fejezetben pontos leírást olvashatunk mind a hadifoglyok összlétszámáról, azok nemzeti hovatartozásáról, mind az őket őrző tisztek és katonák létszámáról. Itt olvashatunk a lágrendszer működéséről, mindazokról a rendeletekről, köriratokról, amelyek szabályozták a hadifoglyok és internáltak befogadását egészen azok repatriációjáig. Dulatbekov pontos statisztikai adatokat közöl, ugyanakkor következtetéseket nem von le, véleményeket nem fűz a leírt adatokhoz, ami lehetőséget ad az olvasóknak az objektív értelmezésre.

A könyv következő fejezetében a Kazahsztánban található lágerek – szám szerint tizenöt – részletes leírását kapjuk. Megtudjuk a munkatáborok felállításának idejét, a fogvatartottak létszámát, a lágér infrastruktúrájának szerkezetét. Bár a magyar hadifoglyokra itt konkrétan nem találunk utalást, de a továbbiakban a szerző jelzi, hogy a lágerviszonyok nagyjából azonosak voltak mind a magyar, mind más nemzetiségű fogvatartottak esetében.

A fogvatartottak mindennapjainak bemutatásával folytatódik a leírás. A Gupvi¹ például a lágerek berendezésénél a következő javaslatokat tette: a munkaerő lakóhelységei a téli otlásra is alkalmas barakkok vagy földkunyhók legyenek; az egy főre jutó használható terület legalább két négyzetméter legyen; szükség esetén duplavásznú, melegített sátrak is alkalmazhatóak (98 o.). Ebben a fejezetben olvashatunk a lágerek belső működéséről, azok vízellátásáról, betegellátásáról. Dulatbekov pontos adatokat közöl a betegek számáról, valamint a halálozásokról.

A magyar hadifoglyok kérdésének megvitatására az utolsó fejezetben kerül sor. A szerző pontosan leírja Magyarország Trianoni veszte-

¹ Glavnoe Upravlenije po Delam Vojennoplennih i Internirovanih Internált és Hadifoglyügyi Főosztály.

ségeit, annak mind gazdasági, mind területi aspektusait. Érdekes, hogy Kárpátalját a megszokott szovjet történetírási hagyománytól eltérően nem *Zákárpátyának* (Kárpátontúl) nevezi, hanem *Podkárpatáskájá Rusznak*.² Viszont a Bécsi döntések leírásánál a szerző már *Zákárpátszkájá Ukrajínának* nevezi a régiót (109 o.), ami pontatlan lehet.

A továbbiakban Dulatbekov Magyarország háborús történetét tárja az olvasó elé. Kiemeli, hogy „*Magyarország részvételét a második világháborúban objektív okok indokolják, amelyek a Trianoni béke aláírása következtében elveszített magyar lakosság visszaszerzésére, valamint az egykori államhatárok visszaállítására irányultak.*” (111 o.)

Kazahsztánban több mint ezer magyar katona volt fogságban. A fejezet a magyar hadifoglyok hazaszállításának leírásával zárul. Itt olvashatunk a hazaszállított magyar állampolgárok számáról, valamint azokról, akik különböző körülmények (pl. bűnügyi eljárás) miatt tovább maradtak a lágerekben. A szerző két függelékben közli a fogságban levő magyar tábornokok neveit.

A zárszóban Dulatbekov összegzi az NKVD lágerek felállításának körülményeit, valamint Magyarország hadba lépésének okait, felhívva a figyelmet arra, hogy az elcsatolt területek és nemzetrészek visszaszerzési kísérletének ára többszázezer ember kinszenvedéséhez vezetett. A könyvben a fent leírtakon kívül a szerző közöl egy több mint ezerfős táblázatot a Kazahsztánban fogvatartott magyar állampolgárok neveivel.

Magyarország háborús szereplésének bemutatása a könyvben inkább tájékoztató jellegű, ami a kötet laikus célközönségét tekintve érthető. Dulatbekov kutatásának elsődleges célja a tény-, és adatközlés. Vélemények, vagy véleményt formáló gondolatok nem kapnak helyet a munkában. Dulatbekov nem harcoló felek, nem győztesek és vesztesek szempontjából végzi el a kutatást. A munka központjában az ember, az emberi élet áll. A szerző szavaival élve: „*Mi meg csak őszintén hihetiünk abban, hogy a világ levonta a tanulságokat a múlt eseményeiből, a jelenkori államfők pedig sohasem teszik ki újabb szenvedéseknek az emberi életüket.*” (109 o.)

Seremet Sándor

² Podkárpatáská Rusznak, az említett régiót csak az 1920. február 29-i Csehszlovák Alkotmány elfogadása után nevezik.